

A doktori értekezés tézisei

Sato Noriko

**A vállalati és üzleti tolmács kettős lojalitása
a magyar-japán és a japán-magyar
interperszonális kommunikációban**

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Fordítástudományi Doktori Program

2014

1. Problémafelvetés

Magyarországon az 1990-es évektől kezdődően növekedett meg jelentősen a japán érdekeltségű vállalatok száma. A Magyarországra kirendelt japán menedzserek és munkavállalók számára a vállalatok rendszerint tolmácsot biztosítanak, főként magyar anyanyelvűeket. Több vállalatnál nemegyszer idegenvezetőket, nyelvoktatókat, japán szakos magyar diákokat vesznek fel tolmácsként, de ezeknek a „tolmácsok”-nak a többsége nem részesült semmiféle tolmácsképzésben a munkaköre betöltése előtt. A japán vállalatok nem igényelnek szakképzett tolmácsokat, szeretik maguk kiképezni őket saját maguk számára, saját igényeiknek megfelelően. Emellett elvárják tőlük a cég iránti lojalitást, ami egyszerre jelenti a cégen belül a főnökök felé irányuló lojalitást, de ugyanakkor más cégek viszonylatában a saját cég iránti egyértelmű lojalitást.

A vállalatoknál a tolmácsok segítsége és közreműködése ellenére is számos nyelvi, kulturális, kommunikációs és tolmácsolásbeli nehézség merül fel. Sok magyar tolmács a helyszínen szembesül a nyelvi közvetítés nehézségei mellett a japánok nehezen érthető viselkedésével vagy igényeivel, amelyekkel saját erejükből kell megküzdeniük. Ezért éreztem fontosnak, hogy kutassam a tolmácsolás nehézségeit, a tolmács szerepét és a tolmácsolási etikát magyar-japán nyelvpárban a vállalati és üzleti tolmácsolás terén.

A korábbi kutatásokból (Nida, et al. 1973; Kondo 2005; Adler 2008) arra lehet következtetni, hogy a tolmácsoknak számolniuk kell a kommunikációs nehézségek nyelvtől és kultúrától függően eltérő tartalmával és mértékével, és előre fel kell készülniük az általuk közvetített kommunikációban ezekre a nehézségekre. A japánokkal való üzleti tárgyalásnál vagy a japán érdekeltségű vállalatban belüli tolmácsolásnál a tolmácsnak rendkívül fontos szerepe van bármely nyelvpár esetében (Unno 2002). Trompenaars (1996) szerint a kollektivisták szellemű országokban a tolmács válhat akár a „főtárgyaló”-vá is (*top negotiator*) (Trompenaars 1996: 57).

Japánban azonban a tolmács társadalmi presztízse nem túl magas. Ez látszik az elnevezésből is. A japán köznyelvben a tolmácsot a *tsūyaku*-nak (tolmácsolás > tolmács) hívják, szemben a *hon'yakuka*-val (fordító), amely kifejezés a *hon'yaku* (fordítás) + *-ka* (szakembert jelentő utótag) összetételből áll. Már pusztán az a tény, hogy a *tsūyaku* szó mellett nincs szakembert jelentő utótag, jelzi a tolmácsszakma státuszát (Torikai 2001: 132). A tolmácsszakmáról nincs világos kép a japán köztudatban. Sokszor sokan úgy képzelik, hogy aki idegen nyelven tud, az egyszersmind tud tolmácsolni is. A japán nyelvben

hagyományosan az idegenvezető és a tolmács között sincs nagy különbség. Egy 1975-ben megjelent, a tolmácmunkát bemutató könyvben például az újságíró szerző a tolmácsszakmát három kategóriára osztja: az egyik az idegenvezető *gaidotsūyaku* (idegenvezető-tolmács), a másik a *kaigitsūyaku* (konferenciatolmács) és a harmadik a *kōshōtsūyaku* (tárgyalási tolmács) (Kurita 1975: 118). Az első és az utóbbi kettő közötti különbséget a tevékenységük céljában látja: az előbbi célja az idegenvezetés, és az utóbbi kettőé a beszéd tartalom átvitele, de mégis mindhárom szakma elnevezésében a *tsūyaku* (tolmács) szó szerepel, ami az indoeurópai nyelvekben nem szokásos. Amikor a Magyarországra kirendelt japánok tolmács segítségével kommunikálnak a magyarokkal, a tolmácsoknak szembesülniük kell a két kultúra kommunikációs sajátosságain túl azzal is, hogy a japánok mit gondolnak a tolmácsokról.

2005 óta interkulturális kommunikációs tréninggel is foglalkozom. Több japán érdekeltségű vállalatnál tartott tréning során tudtam meg, hogy mind a magyar, mind a japán dolgozóknak számos kulturális és kommunikációs nehézsége van, egymás iránt bizalmatlanok, nem értik egymást, annak ellenére, hogy tolmácsok állnak rendelkezésükre. Nyelvtanári gyakorlatomban pedig gyakran találok olyan hibákkal, amelyek nem nyelvtani, hanem nyelvhasználati hibák, főként interkulturális pragmatikai hibák voltak, amelyekre korábban nem is nagyon figyeltünk a tanítás során.

Tolmácsolási gyakorlatomban is számos nehéz interkulturális pragmatikai és kommunikációs esettel, valamint a tolmács pártatlanságával kapcsolatos kellemetlen helyzettel kellett szembesülnöm. Ezek a nehézségek a tolmácsolási etikát és a tolmácsolás vagy a tolmács terminus definícióját érintő lényeges kérdéseket vetnek fel, amelyek végső soron a tolmácsolás minőségét is meghatározzák. Ki a jó tolmács, illetve mi a jó tolmácsolás? Ki az, aki ezt meghatározza?

2. A kutatás célja

Kutatásomat az előbb említett nyelvtanári, interkulturális kommunikációs tréneri és tolmácsként megélt élményeim indították el. A megtapasztalt nehézségek késztettek arra, hogy vizsgáljam és kiderítsem, milyen nehézségekkel küzdenek a vállalati és üzleti tolmácsok a magyar-japán nyelvpárban, mi a tolmács szerepe és milyen tolmácsolási normát és etikát alkalmaznak a tolmácsok. A kutatás fő célja az, hogy eredmények fényében könnyíteni tudjak a tolmácsok kommunikációs és egyéb nehézségein, valamint másokat is további kutatásra ösztönözzek e témában.

A kutatás másik célja: rávilágítani a vállalati és üzleti tolmácsok kulturálisan beágyazott helyzetére és szerepére. Konkrétan vizsgálom a magyar-japán tolmácsok elvárásait a tolmácsolási normákról és etikáról, ennek megfeleltetését saját feladatukkal és szerepükkel. Azt szerettem volna megtudni, hogy mit gondolnak saját semlegességükről, pártatlanságukról. Van-e kulturális különbségekből keletkező problémájuk, és ha van, hogyan oldják azt meg.

A kutatási területet leszűkítem a vállalati és üzleti dialógus tolmácsolásra magyar-japán nyelvpárban. A norma különbözik a társadalomtól és a kultúrától függően (Toury 1995), és eltérhet a tolmácsolási környezettől függően is. A konferenciatolmácsolás, a médiatolmácsolás, az üzleti dialógus tolmácsolás, illetve a közösségi tolmácsolás, ezen belül a bírósági tolmácsolás és az egészségügyi tolmácsolás között eltérőek lehetnek az elvárások tolmácsolási etika és norma tekintetében (Harris 1990; Angelelli 2004b; Mizuno 2005; Torikai 2008). Magyarországon a magyar-japán tolmácsolási események többsége is erre a területre esik. A vizsgálati tárgyat is leszűkítem a dialógus-tolmácsok munkájának elemzésére, mivel a japán felhasználók véleményének megvizsgálása külön terjedelmes kutatást igényelne.

Anthony Pym (1995) a fordítási módszerről szóló cikkében felhívja a figyelmet az ún. rejtett terminusra (*hidden term*), az élő fordító (*living translator*) jelentőségére, kritizálva a német filozófus, Friedrich Schleiermachert és követőit, akik azon elmélkednek, hogy mihez legyen hű a fordítás, a forrásnyelvi vagy a célnyelvi normához. Ez a fajta dichotómia a tolmácsolásban is megtalálható. A tolmácsolás minőségéről vagy a tolmácsolási etikáról szólva mindig azon folyik a vita, hogy melyik a jobb: a forrásnyelvhez vagy a célnyelvhez hű tolmácsolás. 1990-es évektől kezdően azonban a dialógus tolmácsolás kutatásának fejlődése rávilágított a tolmács léteire és jelentőségére a tolmácsolásban. A dialógus tolmácsolás nehézségeinek feltérképezéséhez szükség van az üzleti és vállalati tolmács szerepének tisztázására.

A magyar-japán tolmácsolásra vonatkozó tolmácsolási normák vizsgálatával és feltárásával a tolmácsolás minőségének és színvonalának javításához járulhatok hozzá, valamint talán a tolmácsok munkafeltételeinek, munkakörülményeinek javulásához is. A dolgozat eredményei hasznosíthatók a tolmácsképzésben is.

3. Hipotézis

Kutatásaim során, a vállalati és az üzleti tolmácsok kettős lojalitását vizsgálom, magyar-japán és japán-magyar interperszonális viszonyban. A tolmács elképzei a rá osztott szerepet,

és ennek megfelelő tolmácsolási etikát alkalmaz a két személy illetve a két felhasználó fél közötti kommunikációban. Elképzelései szerint mindkét személyhez, illetve felhasználó félhez lojális lehet. A magyar-japán és a japán-magyar interperszonális kommunikációban azonban a tolmács általában az egyik kultúrához tartozó személy, és ez a tény befolyásolhatja a tolmácsolási etikáról és a vállalt szerepről alkotott véleményét. A tolmács és a felhasználó a saját kultúrából hozott értékrend szerint gondolkodik és cselekszik. Sajátos, kulturálisan kötött elképzelései vannak a tolmácsok szerepéről, a tolmácsolási etikáról, azaz a tolmácsokra vonatkozóan saját elvárásai vannak.

A tolmács igyekszik megfelelni a felhasználók igényeinek, de a saját kultúrájából hozott érték és norma korlátozza abban, hogy mind a két felhasználó fél igényeit egyenlő mértékben kielégítse. Vagy dilemma alakul ki, vagy csak az egyik fél igényeit tudja kielégíteni. A tolmács által megélt nehézségek forrása valószínűleg a kulturális eltérésből, a tolmácsolási norma-felfogás különbözőségéből és a tolmács lojalitásának megítéléséből fakad.

Hipotézisem: A közvetlen interperszonális kommunikációban dolgozó, vállalaton belüli tolmács a tolmácsolási aktus során az egyik félhez lesz lojális. Ez lehet a dialógus-tolmácsok tolmácsolási nehézségeinek egyik okozója.

4. A kutatás elméleti háttere

Kutatásom elméleti alapját Nord (1997) lojalitás fogalma képezi. E gondolat a tolmács felelősségére is alkalmazható. Nála a lojalitás a fordító felelősségét jelenti mindkét ügyfél iránt abban, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg céljában megegyező legyen. Nord a fordítónak a két kultúra közötti közvetítői szerepét hangsúlyozza fordítói feladatként. Így minden szereplőnek, az eredeti szöveg alkotóinak, a fordítás megbízóinak, valamint a célnyelvi szöveg befogadóinak speciális felelősséggel tartozik a fordító (Nord 2007: 2–3). A lojalitás fogalmát nem szabad összekeverni a hűség fogalmával, ami általában a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közötti kapcsolatokra, a nyelvi vagy a stilisztikai hasonlóságra utaló intertextualitás fogalom. A hűség fogalmából hiányoznak a szereplők kommunikatív intenciói és/vagy elvárásai.

A tolmácsnak kutatásomban vizsgálandó szerepe szorosan összefügg a tolmácsolás és a tolmács definíciójával. A tolmácsolási etikát pedig ezeknek a definíciója alapján határozzák meg és írják elő. Ebben a disszertációban Nord (1997) nyomán definiálom a vállalati és üzleti dialógus tolmácsolást, amely a személyek közötti szándékos kétirányú verbális interakcióban

közvetített interperszonális és interkulturális kommunikáció, színhelyei pedig a szervezeti egységek, megbeszélések és az üzleti tárgyalások. A dialógus-tolmácsot úgy definiálom, hogy egy adott vállalatnál állandóan vagy alkalmilag alkalmazott személyként végzi a dialógus tolmácsolást. Ugyanakkor e definíció nagyon tág jelentéssel bír. Ráadásul egy terminus jelentése a szaknyelvben és a köznyelvben eltérhet (Fóris 2005), nyelvenként és kultúraként is. Ez nemegyszer okozhat nehézségeket (Bérces 2006). Ezért elképzelhető, hogy fennáll a veszélye annak, hogy a professzionális tolmács és az ügyfelek illetve magyar-japán nyelvpár esetén a magyarok és a japánok másképpen értelmezik e terminusokat, ahogyan ezt a problémafelvetésnél már említettem.

Tanulmányomhoz szükség van még néhány alapvető elméleti keretre, amelynek segítségével feltárhatók és megvizsgálhatók a disszertációban megfogalmazott kérdések. Az egyik a japán kultúra és kommunikáció sajátosságai, a másik a fordítási technikákkal illetve a stratégiákkal kapcsolatos elméletek, a harmadik a pragmatikai és az interkulturális pragmatikai elméletek.

A japán kultúra és kommunikáció sajátosságaira vonatkozóan mindenekelőtt E. T. Hall (1989) magas és alacsony kontextusú kultúra elméletét alkalmazom. Szerinte a japán kultúra *par excellence* az előbbihez tartozik. A magas kontextusú interakcióban az információ már előre programozva van az üzenetfogadóban és a környezetben, és ezért a továbbított üzenet csak minimális információt tartalmaz. A japánok viselkedésének, kommunikációjának viszont bizonyos fókig egymásnak ellentmondó jellege van: egyik a magas kontextusú kultúrában jellegzetes viselkedés, a másik az alacsony kontextusúban. Az előbbi a közvetlen, melegszívű, barátságos, és az emberi kapcsolatot fontosnak tartó viselkedés. A másik ennek az ellenkezője: a formalitás, a tárgyilagosság, és a társadalmi státust fontosnak tartó viselkedés. Hivatalos szituációban vagy rituális helyen másokkal szemben távolságot tartanak, az érzelmeiket nem mutatják ki, és a partner szociális státusát figyelembe véve cselekszenek.

A másik fontos elmélet Hofstede (1995) nemzeti kultúra modellje. A világ 50 országában végzett kutatása során a nemzeti kultúrát öt kulturális dimenzióban elemezte, mely szerint a japán kultúrát közepesen nagy hatalmi távolságú, inkább kollektivistá, erősen bizonytalanság-kerülő, maskulin és hosszú-távú gondolkodású társadalomnak mutatja be, ahol magas kontextusú kommunikáció érvényesül, lassú a döntéshozatal folyamata, és jobban értékelik a harmóniát és az együttérzést, mint az uralkodást vagy a versenyt. A magyar kultúrát pedig közepes hatalmi távolságú (a japánnál kevésbé), individualista (a japánnál sokkal inkább), erős bizonytalanság-kerülő (a japánnál kevésbé), maskulin (a japánnál kevésbé) és nem hosszú-távú gondolkodású (a japánnál sokkal kevésbé) társadalomként ábrázolja.

A japán kultúra és kommunikáció sajátos konkrétumaira több kutató rávilágított. Többek között a japánok közösség-tudatára, a közösség iránti elkötelezettségére, a harmóniára és társadalmi rendre irányuló törekvésére, az alkalmazkodási képességére, a kifelé hangoztatandó vélemény (*tatema* 建前) és a valódi érzés, személyes vélemény (*honne* 本音) közötti megkülönböztetésére, a hierarchia tiszteletben tartására, a forma és formalitás fontosságára, és az *uchi-soto* (belső kör és a külső kör ウチ・ソト) dichotómiájára. Az utóbbi a japán kommunikációban kulcsfontosságú szemlélet.

A belső, *uchi* körbe **én** tartozom, és a hozzám legközelebb állók, a családom, a legszűkebb baráti köröm. A külső, *soto* kör mindazokból áll, akivel az **én** folyamatos, vagy alkalmi kapcsolatban áll. A belső körön belül az **én** világa nem zárt világ, mint nyugaton, hanem „az én mintegy felolvad, eggyé válik a hozzá közel álló, vele bizalmas viszonyban lévő, azonos szinten álló családtagjaival, barátaival, kollégáival. Ehhez képest a *soto* ソト kör és az *uchi* ウチ kör között erős a határvonal, a *soto* ソト körből igen nehéz átkerülni az *uchi* ウチ körbe” (Székács 2003: 113).

Japánban a szituáció, a helyszín, a többi jelenlévő hivatali rangja vagy egymáshoz viszonyított státusza, az adott személynek a többi jelenlévőhöz fűződő viszonya, vagy pedig a magának a környezetnek függvénye az, hogy valaki udvarias-e vagy sem (Hidasi 1998). Ezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy Japánban a szituáció függvénye az, hogy valaki hogyan viselkedik másokkal szemben, hogyan kommunikál. Ez a relatív kommunikáció számos terhet ró a tolmácsra, mert állandóan figyelnie kell a beszédpartnerek és a beszédben szereplő összes személy hovatartozására illetve a kontextusra – a **mikor**, a **hol**, a **kinek**, a **kiről**, a **miért**, a **milyen célból** beszél–, és ennek megfelelő módon kell megválogatnia nyelvi eszközöket.

A vizsgálatra elemzésemben Chesterman fordítási norma modelljét (1993) alkalmazom. Szerinte a fordítói norma két fajta normából áll: professzionális norma (*professional norms*) és elvárás normák (*expectancy norms*). A professzionális normákat a fordítók vagy a szakmai intézmények határozzák meg, ezeket három alkategóriába sorolja: felelősségi normák (*accountability norms*, interperszonalitás, lojalitás), kommunikációs normák (*communication norms*, interkulturalitás), és viszony-normák (*relation norms*, intertextualitás). A lojalitás a fordítók szakmai normáihoz tartozik, és azonos a felelősségi normával. Ezeket a szakmai normákat az elvárás normák szabályozzák, amelyeket a célközönség követel meg, és ennek is három alkategóriáját különbözteti meg: szemantikai norma, szintaktikai norma és pragmatikai norma.

A közvetlen interperszonális viszonyban tolmácsoló dialógus-tolmács számára az interakcióban mindkét ügyfél egyszerre és egyidejűleg célközönség és forrásnyelvi beszélő is,

ezért Chesterman modelljét két irányban, a beszélő és a hallgató irányában is lehet alkalmazni. A vizsgálandó lojalitás a professzionális normákhoz tartozik, ezen belül a felelősségi normákhoz, így ezeket a beszélő és a hallgató elvárásai szabályozzák.

Az elemzéshez több kutató terminusát alkalmazom. A Baker-féle (1993) fordítás univerzálék közül az explicitéség növelését, Venutitól (1995) a tolmács láthatatlanságát, Housétól (1997) a nyílt és a rejtett fordítást, Klaudytól (1997) az átváltási műveletek elméletét.

Az egyik fogalom Venuti (1995) fordítói láthatatlanság fogalma. Ha a fordító gördülékenyen, könnyen olvasható konvencionális célnyelvi szöveget hoz létre, akkor a fordító a láthatatlanság illúzióját kelti. Ezt a stratégiát nevezi honosító (*domestication*) fordításnak. Ezzel szemben, ha idegenszerű elemet hagy szándékosan a célnyelvi szövegben a fordító, akkor ez az elidegenítő (*foreignization*) fordítási stratégia. Ebben a disszertációban a láthatatlanság fogalmat a tolmács létrehozására használom. Ugyanis ha a tolmács első személyben tolmácsol, akkor elvileg azonosul a beszélővel és ezáltal láthatatlanná válik.

House (1997) is hasonló terminust alkotott. Szerinte megkülönböztethető nyílt fordítás és rejtett fordítás. A rejtett fordítás esetén a fordító kulturális szűrőt (*cultural filter*) alkalmaz, a nyelv, a szöveg és a regiszter szintjén változásokat hajt végre, és olyan célnyelvi szöveget hoz létre, mintha az eredeti szöveg lenne. A nyílt fordítás viszont az olvasót a kulturálisan beágyazott eredeti szöveg funkciójához közelebb viszi, és ezért sose lesz belőle második eredeti szöveg (House 1997: 114).

A korpuszelemzésben a Baker (1993) által felsorolt fordítási stratégia univerzális jellemzői közül az explicitéség növelését vizsgálom, amely a tolmács láthatóságát erősíti és egyben a fordítói lojalitását mutatja. Az explicitéség növelésnek egyik példája az, hogy a célnyelvi szövegben a fordító háttér információkat helyez el.

A korpuszelemzésben a dialógus-tolmács felelősségét a nyelvi udvariasság szemszögéből vizsgálom, azt igyekezve tisztázni, hogy a tolmácsnak sikerül-e létrehozni a forrásnyelvi szöveg céljának megfeleltetését a célnyelvben. Ehhez az elemzéshez hasznos elemzési keretet nyújt az interkulturális pragmatikai elmélet. A korpuszban a nyelvi udvariasságot a pragmatikai hiba illetve a pragmatikai transzfer szempontjából vizsgálom. A pragmatikai transzfert két típusra lehet osztani: pragmalingvisztikai és szociopragmatikai transzferre (Leech 1983; Thomas 1983; Kasper 1992; Földes 2007; Polcz 2012). A nyelvtanulók akkor hajtanak végre pragmalingvisztikai transzfert, amikor „*az anyanyelvi mintázatok illokúciós ereje és a bennük tükröződő nyelvi udvariasság hatással van az idegen nyelvi produkcióra*” (Polcz 2012: 222). Ha „*az idegen nyelvi, vagyis a célnyelvi kontextust – a beszédpartnerek közötti hatalmi viszonyokat és a társadalmi távolságot, illetve a szituáció egyéb jellemzőit – a*

saját kultúrájukban előforduló hasonló szituációk alapján ítélik meg” (Ibid: 222), akkor szociopragmatikai hibát követnek el. A dialógus-tolmács az ügyfelek iránti lojalitását a forráskultúra és a célkultúra pragmatikai ismeretein és stratégiáján keresztül gyakorolja. A tolmács lojalitása függ attól is, hogy a tolmács mennyire tudja sikeresen kiigazítani a pragmatikai transzfert.

Elemzésemben Brown és Levinson (1987) pozitív/közelítő és negatív/távolító/ tartózkodó udvariassági stratégiáját is felhasználok. Emellett Usami (2002) diskurzus udvariassági modelljét is alkalmazom. Olyan pragmatikai udvariasság fogalomról, vagy modellről van szó, amely magában foglalja mind a mondat szintjén kimutatható, mind csak a diskurzus szintjén kimutatható udvariasságot.

A japán nyelvben a nyelvi udvariasság létrehozásához nélkülözhetetlen eszköz a tiszteletiségi nyelv használata és a sajátos megszólítás rendszere. A japán nyelvoktatásban a tiszteletiségi nyelvet öt kategóriába soroljuk: tiszteleti nyelv, szerény/alázatos nyelv, udvariassági nyelv, előzékeny udvarias nyelv és szépítő nyelv. A tiszteletiségi nyelvet a korábbiakban már említett sajátos belső kör és külső kör dichotómia szemlélete és a hierarchikus gondolkodásmód alapján kell alkalmazni. A megszólításkor is ez az elv működik, a személyes névmás, a titulus vagy a név megválasztásánál. A tolmácsolás során ezek megfelelő használatával pragmatikai transzfert hajtunk végre. A tolmács akkor lesz lojális mindkét ügyfélhez, ha pragmatikai kiigazítással fordít.

5. A kutatás módszere és az adatgyűjtés

Az üzleti tolmácsok kettős lojalitását három módszerrel vizsgálom: a magyar tolmácsokkal készített kérdőíves felmérés, a velük készített mély interjúk alapján, valamint a tolmácsokkal végeztetett fordítások és lektorálás elemzése alapján. Az adatgyűjtést 2011 és 2013 között végeztem. A strukturált kérdésekből álló kérdőíves felmérésben 29 vállalati tolmács és 4 japán munkáltató működött közre. Baker (1995) nyomán a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegekből álló korpuszt nevezhetjük párhuzamos korpusznak (Baker 1995: 230). Általában nagy mennyiségű elektronikus formában összegyűjtött anyagról van szó, de a fordítástudományban a kisebb, kézi anyagot is korpusznak nevezik (Ibid: 225). Saját vizsgálati anyagomat Baker (1995) nyomán párhuzamos korpusznak nevezem. Emellett 7 tolmáctól kértem 6 beszédaktus és egy párbeszéd fordítását valamint egy e-mail szöveg

fordításának a lektorálását. Kvalitatív kutatásként pedig félig strukturált mély interjúkat készítettem 7 magyar anyanyelvű japán tolmáccsal.

Mivel mindhárom adatgyűjtésnél a minta kicsi volt, így csak tendenciákra utal, de nem tekinthető reprezentatívnak. Az adatközlők száma a Magyarországon tevékenykedő tolmácsok számának csak egy részét képezi, és így nem teljes körű.

E mellett a párhuzamos korpuszelemzés érvényessége is valamelyest megkérdőjelezhető, mivel az üzleti titoktartás miatt nem valódi tolmácsolási szituációban készült anyagokat használtam, hanem kísérletszerűen a magam alkotta forrásnyelvi szövegeket juttattam el a tolmácsoknak, felkérve őket, hogy fordítsák le vagy lektorálják. Emiatt az elemzés megbízhatósága és az adatok érvényessége némileg megkérdőjelezhető. Ugyanakkor ennek az eljárásnak az előnye az, hogy a tolmácsok által lefordított vagy lektorált anyagok rámutathatnak a tolmácsok által ideálisnak tartott tudatos és nem tudatos tolmácsolási stratégiákra, utalhatnak szokásaikra, nyelvi viselkedésükre.

A mélyinterjúkban az interjúalanyok a saját tapasztalataikat és szubjektív véleményüket mondják el. Bár nem lehet általánosítani a véleményeket és azt sem lehet tudni, hogy valódi tolmácsolási körülmények között ténylegesen hogyan viselkednének, mégis előny az, hogy a viselkedésük okait, indítékait, esetleg konkrét nehézségeket megismerhetünk, amelyekhez a korpuszelemzés során nem lehet hozzáférni.

Mivel ebben a témában, magyar-japán nyelvpárban a mintabeszerzés a korábban említett körülmények okán meglehetősen nehéz, és hasonló kutatás magyar-japán vonatkozásban nem áll rendelkezésre, ezért a jövőben érdemes ezen a területen kutatásaimat tovább bővíteni.

6. A kutatás eredményei

A kutatás a következő tényeket tárta fel:

1. A tolmács és a tolmácsolás terminusa kultúránként eltér.
2. Az udvariasság és a funkcionális ekvivalencia az egész diskurzus fordításán keresztül jön létre, és ennek megléte vagy meg nem léte befolyásolhatja a két ügyfél közötti interperszonális viszonyt.
3. A tolmácsok nehézségeit a célnyelvi pragmatikai ismeretek hiánya, de különösen a szociopragmatikai transzfer, továbbá részben a kettős lojalitás kérdése okozza.
4. A magyar anyanyelvű vállalati és üzleti dialógus-tolmácsok gyakran végeznek interkulturális kommunikációs tájékoztatói tevékenységeket, sőt olykor tanácsadói

tevékenységet is. Ezeknek a tevékenységeknek a célja a két kultúra közötti különbség áthidalása.

5. A magyar anyanyelvű, vállalati és üzleti dialógus-tolmácsok hármass szerepet töltenek be: láthatatlan nyelvi közvetítői szerep; a kulturális különbség áthidalása érdekében az interakcióban aktívan részt vevő látható kommunikációs moderátori szerep; és az interperszonális viszony fenntartása érdekében cselekvő interperszonális koordinátori szerep. Az utóbbi szerepvállalásnál a kettős lojalitás kérdése fontos tényezőként funkcionál.

Az alábbiakban részletezem ezeket az eredményeket.

6.1. A kérdőíves felmérés eredményei

A kérdőíves felmérés során kiderült, hogy a vizsgálatban részt vevő tolmácsok közül a legtöbben a tolmácsoláshoz szükséges információ hiányát jelölték meg nehézségként. Az információszolgáltatás az ügyfelek illetve a megbízók feladata lenne; ez viszont nem nagyon tudatosul az ügyfelek és a megbízók körében.

A tolmácsok egyharmada a szakmai kifejezések mellett öt interkulturális pragmatikai tényezőt nevezett nehézségnek. Ezek: a japánok sajátos kommunikációs stílusa; a japán nyelvben alkalmazott sajátosan homályos kifejezési formák; a japános és a magyaros gondolkodás sokszor eltérő módja; a tiszteletiségi nyelv fordítása; egy-egy szó vagy mondatrész, különösen az alany kihagyása. Tehát elmondhatjuk, hogy a nehézségek a japán kultúra és kommunikáció illetve az üzleti kommunikáció sajátosságaira vonatkozó ismeretek hiányaiból adódnak. Emellett interkulturális kommunikációs nehézségeket is sokan említettek, például a vicc és a közmondás fordítását vagy a magyar és a japán tárgyalási technika különbségét.

Az adatközlő tolmácsok által nagyon fontosnak, illetve fontosnak tartott tényezők, úgy mint: a beszédkésztség, a mondanivaló jelentésének a követhetősége, a könnyen érthető fordítás, a logikai követhetőség, a beszélők iránti empátia és a magyar-japán eltérő gondolkodás iránti megértési készség – a tolmácsok professzionális normáinak illetve a tolmácsolás etika alapjainak tekinthetők. A professzionális norma elvárásaihoz sorolhatók még a kommunikáció-koordináló képesség, a koncentrálóképeség, a könnyen érthető hang, a kritikával szembeni szerénység, alázatosság, elfogadó készség, a nyelvhelyesség, a pontos szakkifejezés használata, a magyar-japán kulturális különbségek megismerése és azok iránti tolerancia, nyitottság.

Ugyanakkor a forrásnyelvi beszédhez hű tolmácsolásról nem alakult ki egységes vélemény a megkérdezett tolmácsok körében, különösen az indulatos beszédaktus fordítása esetén. A beszélőkkel szembeni semleges fordításról sincs egységes vélemény a tolmácsok körében. Több tolmács nyilatkozott úgy, hogy a gyakorlatban hajlamos nem teljesen pártatlanul tolmácsolni – valamelyik érintett fél javára.

6.2. A párhuzamos korpusz eredményei

A párhuzamos korpuszelemzés során vizsgáltam 1. a dicséret beszédaktust, 2. a konvencionális fatikus beszédaktust (*jó étvágyat!*), 3. a konvencionális fatikus zárszó beszédaktust, 4. a kérés beszédaktust, 5. az elutasítás beszédaktust, 6. a személyes névmás használatát, 7. a tiszteletiségi nyelv fordítását és 8. az elutasító e-mail fordításának lektorálásait.

Az első vizsgálatból kiderült, hogy több tolmácsnak nem sikerült szociopragmatikai kiigazítást végrehajtania (1d, 1e, 1f, 1g), ami miatt rejtett fordítással láthatatlanul megsértheti a hallgatót, és így a két ügyfél közötti viszony megromolhat, aminek az okát sem a két ügyfél, sem a tolmács nem tudja. A tolmácsoknak nyelvi illetve pragmalingvisztikai és szociopragmatikai ismeretek hiányából egyaránt adódhatnak nehézségei.

A második elemzésből kiderült, hogy a tolmács időnként kulturális kiegészítést fűz az elhangzottakhoz a beszélőhöz intézve szavait (2e), vagyis önként a tolmácsoláson kívüli kultúra közvetítésével is foglalkozik a tolmácsolás alatt.

A harmadik elemzés azt mutatta, hogy a fatikus forrásnyelvi beszédaktust pontosan szó szerint fordítja a tolmács, és hiába hozza létre a magyar célnyelvi pragmatikai normának megfelelő udvarias beszédaktust, a funkcionális ekvivalencia nem jön létre (3c, 3d, 3e, 3f, 3g).

A kérés beszédaktus vizsgálatából az derült ki, hogy a magyar forrásnyelvi beszédaktus szó szerint fordítása meglehetősen magas szintű direktséget eredményez, és a japán célnyelvi pragmalingvisztikai normának megfelelő udvariassági szint használata ellenére bizonyos kontextusban nem megfelelő célnyelvi beszédaktust hoz létre. Két tolmács a japán célnyelvi pragmatikai norma szerint udvariasan fordít, de a szociopragmatikai transzfer miatt a magyar forrásnyelvi kérés beszédaktusból udvarias követelés keletkezett a japán célnyelvi beszédaktusban (4c, 4d).

Az elutasítás beszédaktus vizsgálata pedig azt mutatta, hogy egy tolmács a japán forrásnyelvi beszédaktus pragmatikai jelentését nem értette, és a szó szerinti fordítás révén eltérő pragmatikai jelentésű magyar célnyelvi beszédaktust hozott létre (5g). A japán

nyelvben különösen kedvelik a homályos kifejezéseket, nem mondanak nyíltan nemet és ez nehezíti a tolmácsolást.

A hatodik, a magyar nyelvben egyes szám első személyű birtokos személyraggal ellátott kifejezés fordítása során az egyik tolmács a magyar pragmalingvisztikai normának megfelelően szó szerint fordított, és a magyar birtokos személyrag helyett személyes névmást használt, ennek folytán a célnyelvi beszédaktus idegenszerűvé vált (6a). Ezzel a tolmács a beszélőt a hallgatóval szemben tolakodó vagy magamutogató személyiségnek tünteti fel, és ez sem a beszélőben sem a tolmácsban nem tudatosodik. Ez végső soron a két ügyfél közötti interperszonális kapcsolat alakulását rossz irányba befolyásolhatja.

A hetedik, a tiszteletiségi nyelv fordításánál több tolmács a forrásnyelvi megszólítást pragmatikai transzferrel fordította magyarra, és a célnyelvi beszédaktus illokúciós erejét megváltoztatta (7-1d, 7-1e). A japán megszólítási rendszert az ún. belső kör és külső kör referencia-dichotómiája határozza meg. A rendszernek megfelelő megszólítás és az udvariassági alakok használata az anyanyelvűeknek is meglehetősen nehéz, így a nem anyanyelvű tolmácsoknak sokszor okoz gondot: ezt tanúsítja a két tolmács fordítása. A nehézség a belső kör és külső kör szereplőinek elhelyezéséből, az emberi kapcsolatok, viszonyok gyors felismeréséből, majd a felismerést követően a megfelelő megszólítás kiválasztásából, és a kiválasztott megszólításhoz tartozó egyéb udvariassági, szerény és tiszteleti elemek alkalmazásának összehangolásából adódik. Ugyanakkor a megszólítás japán nyelvre fordításakor rendelkezésére áll a tolmácsnak egy másik elkerülő eszköz, és ez a harmadik személy használata. Ha harmadik személyben tolmácsol, akkor ettől a nehézségtől bizonyos mértékben mentesül, hiszen egyáltalán nem kell figyelembe vennie a belső kör és külső kör referencia-keretet (7-2a). A tolmács harmadik önálló szereplőként használhatja a tiszteletiségi nyelvet, mint egyik félhez sem tartozó, külsőköri személy.

A lektorált elutasító levelek párhuzamos korpuszelemzése során kiderült, hogy udvarias beszédaktusokból álló szöveg is udvariatlannak tűnhet fel az olvasó számára (8a, 8b, 8c, 8g), ha a fordító a beszélő oldalán állva fordít, az olvasó iránti empátia nélkül. Ezzel szemben hárman (8d, 8e, 8f) a jelentésbetoldással, a célnyelvi szöveg direktségi szintjét csökkentve tették udvariasabbá a célnyelvi szöveget, ezek az olvasó buzdítását is beleszőtték a fordításba. Egy tolmács (8g) a forrásnyelvi szövegnél is udvariasabb, hivatalosabb stílusú kiigazítást végzett, és az udvarias beszédaktusok túladagolásával a diskurzus szintjén udvariatlan célnyelvi szöveget hozott létre. Ez azt mutatja, hogy a fordítás befolyásolhatja a két ügyfél közötti interperszonális viszonyok alakulását. Ebben a tolmács az interperszonális viszonyok egyfajta koordinátorának a szerepét játssza. A forrásnyelvi szöveghez hű fordításhoz

ragaszkodó tolmács e szerepet nem tudja elvállalni. E szerepet csak a mindkét ügyfélhez lojális tolmács tudja betölteni, aki a kontextus figyelembe vételével fordít.

6.3. A mélyinterjú elemzésének eredményei

A narrációk mindenekelőtt a vállalati és üzleti tolmács feladatköreinek sokféleségéről tanúskodnak. A vállalaton belül a gépkönyv írásos fordításától a műszaki szöveg tolmácsolásáig, az üzemben, a HR osztályon a személyzeti problémák megbeszélésétől a japán dolgozók Bevándorlási Hivatalban történő ügyintézéséig, az orvosi rendelőben történő vizsgálatától a bevásárlásig bármi előfordulhat. A vállalati és üzleti tolmácsolásban főleg dialógus tolmácsolás folyik, amiben a két ügyfél kultúrája és, ebből következően, gondolkodási módja is ütközik. A tolmácsok írott vagy íratlan feladataik végzése során ezt az ütközést egyrészt a szűkebb értelemben vett dialógus tolmácsoláson keresztül (a tolmács tolmácsol az ügyfelek között), másrészt a tágabb értelemben vett dialógus tolmácsolási eseményen keresztül (a tolmácsolást megelőző, a tolmácsolási és az azt követő események során) oldják meg.

A narrációkból kitűnt, hogy a szűkebb értelemben vett tolmácsolásban a vállalati és üzleti tolmácsok többnyire kiegészítő magyarázat betoldásával és pragmatikai kiigazítással igyekeznek a két nyelv és kultúra közti különbségeket áthidalni. A vizsgált tolmácsok ezen keresztül próbálnak fordítói felelősséget vállalni mind a két ügyfél iránt, illetve lojálisnak lenni mindkét ügyfélhez. Minden megkérdezett tolmács él a kiegészítő magyarázat, a hozzáfűzés technikájával, ám az explicitiség mértéke tolmácsonként és kontextustól függően eltér. Ezért azt mondhatjuk, hogy az explicitáció a vállalati és üzleti tolmácsok számára a professzionális norma felé tartó tendencia.

Az indulatos beszédaktus fordítása során pragmatikai kiigazítás szempontjából a tolmácsok számos nehézséggel szembesültek, részben a japán kommunikációban sajátos belső kör és külső kör szemlélet miatt, részben a hierarchikus vállalati kultúra okán, részben pedig a japán férfiak speciális nyelvhasználata miatt.

A továbbiakban kiderült, hogy a tágabb értelemben vett dialógus-tolmácsolási eseményben a tolmács nemcsak a két ügyfél közötti nyelvi kommunikáció közvetítőjének illetve elősegítőjének szerepét játssza, hanem kommunikáció-koordináló vagy moderátor szerepet is betölt. Időnként önálló aktív résztvevőként csatlakozik a tárgyaláshoz, irányítja a tárgyalás menetét, háttér információt és kulturális tájékoztatást ad a különböző célnyelvi kommunikációs szokásokról, kommunikációs stílusról az ügyfelek közötti gördülékeny

kommunikáció létrehozása érdekében. A tolmácsolást közvetlenül érintő interkulturális kommunikációs háttérinformáció-adás egy, a professzionális norma felé tartó tendenciának nevezhető, bár a tolmácsok úgy tartják, hogy ezeket a feladatokat nem kötelesek elvégezni, csak szíveségből vagy erkölcsi kényszerből teszik, hiszen ezek a munkák nem a szűkebb értelemben vett tolmácsolás körébe tartoznak. Tehát többségük a gyakorlatban elvégzi ezt a feladatot, de nem tartja a saját feladatköréhez tartozónak.

A tolmácsolás körüli jó hangulat biztosítása is hasonló problémát vet fel. Az egyik tolmács szerint ahhoz, hogy jól menjen a tolmácsolás, az ő közreműködésére van szükség, ezt a legjobban maga a tolmács teremtheti meg, mert ő kétnyelvű, és mindkét kultúrát ismeri. Emellett a vállalaton belüli dialógus-tolmácsok a két ügyfél között időnként közbenjárnak személyi konfliktus esetén is a munkahelyi interperszonális kapcsolatok ápolása érdekében.

Ezeknek a tényeknek a megállapítása alapján elmondhatjuk, hogy a magyar-japán nyelvpárban a vállalati és üzleti dialógus tolmácsolásban két alapvető probléma található. Az egyik a dialógus-tolmács definíciójának kérdése. E problémát az a tény is súlyosbítja, hogy a tágabb értelemben vett dialógus-tolmácsi feladatoknak, vagyis a szerepkörnek a kiterjedését és határait nehezen lehetne meghatározni.

A másik probléma a tolmács lojalitásával kapcsolatos. Ha a tolmács hatalmi vagy érzelmi okoknál fogva nem szimpatizál a megbízóval, vagyis nem az ő oldalán tolmácsol, hanem a másik fél iránt érez felelősséget, azaz hozzá lojális, akkor a tolmács érzelmei a megbízó elvárásaival ütköznek. Ennek következtében az íratlan megbízói igényeket nehezen tudja teljesíteni. A tolmácsnak szüksége van empátiára, de ha nem a megbízó iránt viseltetik empátiával, akkor nehézsége támad, hiszen a megbízó azt hiszi, hogy a tolmács őt képviseli és hozzá lojális.

7. A kutatás értékelése

Kutatásom a magyar anyanyelvű tolmácsok számára tolmácsolási nehézséget okozó négy tényezőre világított rá a magyar-japán nyelvpárosításban. Az egyik ilyen tényező a japán kultúra és kommunikáció sajátosságai, a másik pedig a tolmács interkulturális pragmatikai ismereteinek hiányossága. Ha a fordító a célnyelvi szöveg hatására nem gondolva, az olvasó iránti empátia hiányában fordít, akkor a célnyelvi szöveghez az eredetitől eltérő pragmatikai jelentést ad hozzá, és ez akaratlanul félrevezetéshez vagy a két ügyfél közti interperszonális viszony megromlásához vezethet.

A harmadik tényező a tolmács multifunkcionális szerepköreivel és ezzel összefüggésben a tolmács és a megbízó között a dialógus-tolmács definíciójára vonatkozóan fennálló eltérés. A magyar-japán tolmácsolásban a japán felhasználók gyakran azt hiszik, hogy a tolmács csak nyelvi közvetítő, ugyanakkor a gyakorlatban elvárják tőle, hogy a japán kultúra és a saját vállalati hagyományok közötti közvetítői szerepet is betöltse, miközben ez nem tudatosodik sem a felhasználókban, sem a tolmácsokban. Ráadásul a tágabb értelemben vett dialógus-tolmácsi feladatoknak, vagyis szerepkörnek a kiterjedését és határait nehezen lehetne meghatározni.

A negyedik pedig a tolmács lojalitásával kapcsolatos tényező. A lojalitás mindkét ügyfél iránti fordítói felelősséget jelent a fordítási interakcióban (Nord 1997). Mivel a vállalati és üzleti dialógus-tolmács általában mindkét ügyfél irányában tolmácsol, ezért a tolmácsnak elvileg mindig kettős lojalitást kell vállalnia. Azonban a gyakorlatban nem mindig sikerül ezt megvalósítani.

A hipotézisem csak részben igazolódott. Több szabadúszó tolmács válaszolt úgy, hogy saját identitásuk és az ügyfelek közötti hatalmi viszonytól függetlenül a tolmácsnak a megbízó oldalán kell fordítania. A vállalati tolmácsok közül többen úgy gondolják, hogy ők mind a japán, mind a magyar ügyféllel bizalmi viszonyban vannak, és mindkét ügyfélhez lojálisak tudnak lenni. A tolmácsok tolmácsolás közben a szociopragmatikai kiigazítással, kulturális információadással végzik a két ügyfél közötti kommunikáció koordinálását. A tolmácsoláson kívül az ügyfelek közötti interperszonális kapcsolatok fenntartása érdekében közbejárnak. Egy tolmács nyilatkozott úgy, hogy saját magyarsága (identitása) és az egyik ügyfélhez húzó érzelmei miatt lelkileg nehéz lojalitást vállalnia a megbízóval. A hipotézisem csak az ő esetében igazolódott.

8. A kutatás jelentősége

Napjainkban egyre több magyar tanul japánul és a magyar-japán tolmácsszakma iránti érdeklődés is növekszik. Azonban kevesen foglalkoznak magyar-japán nyelvpárosításban a tolmácsolási nehézségek kutatásával. A magyar-japán tolmácsok, a nyelvtanárok és a diákok körében nem ismertek a magyar-japán nyelvpár tolmácsolási nehézségeire és okaira vonatkozó kutatások eredményei. A vállalati és üzleti dialógus-tolmács szerepének és kettős lojalitásának, valamint a tolmácsolási etikának a tisztázása magyar-japán nyelvpárosításban részben hozzájárulhat a tolmácsolási nehézségek enyhítéséhez és jelentős anyagot nyújthat a

tolmácsképzéshez. Végül javasolhatjuk a tolmácsok nehézségeinek enyhítésére azt, hogy a nyelvoktatásban a célnyelvi pragmatikai ismereteket, de különösen a szociopragmatikai ismereteket is tanítsuk, amik korábban nem kaptak elég figyelmet.

Disszertációm a kutatási módszerekből és a kis mintából származó korlátok ellenére is reményeim szerint kezdeti kutatásként alapul szolgálhat a további mélyebb vizsgálatokhoz és kutatásokhoz.

A téziszhez felhasznált irodalom jegyzéke

- Adler, N. 2009. *Team Management Kakumei*. (Fordítás: Kobayashi, N. 2002/2008. *International Dimensions of Organizational Behavior*, Boston: Kent Publishing Co.) Tokyo: Cengage Learning K.K.
- Angelelli, C. V. 2004. *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds). 1993a. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins.
- Bérces, E. 2006. A terminológiai rendezés kérdései a wellness területén. In: Fóris, A., Pusztay, J. (eds.) 2006. *Utak a terminológiához*. Szombathely: BDF. 26–59.
- Brown, P., Levinson, S. 1987. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chesterman, A. 1993. From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies, *Target* Vol. 5. No. 1. 1–20.
- Fóris, Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Földes, Cs. 2007. „Interkulturális kommunikáció”: koncepciók, módszerek, kérdőjelek. *Fordítástudomány IX. évf. 1. sz.* 14–39.
- Hall, E. T. 1989. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, Doubleday
- Harris, B. 1990. Norms in interpretation. *Target* Vol. 2. No. 1. 115–119.
- Hidasi, J. 1998. Japán, In: Hidasi, J. (ed.) 1998. *Szavak, jelek, szokások*. Budapest: Windsor Kiadó. 135–150.
- Hofstede, G. 1995. *Tabunkasekai* (Fordítás: 1991. *Cultures and Organizations: Software of the Minds*. London: McGraw-Hill). Tokyo: Yuhikaku
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Verlag.

- Kasper, G. 1992. Pragmatic Transfer. *Second Language Research* Vol. 8. No. 3. 203–231.
- Klaudy, K. 1997. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Kondo, A. 2005. Bijinesu ni okeru ibunkakan komyunikēshon – Nihongo deno kaigi wa hikōritsu ka. (Kultúraközi kommunikáció – Nem hatékony a japánul tartott értekezlet?) In: Ide, Sh., Hiraga, M. (eds.) *Kōza Shakai Gengo Kagaku, Ibunka to Komyunikēshon* (Szociolingvisztika tanulmányok. I. Más kultúrák és a kommunikáció.) Tokyo: Hitsuji Shobo. 40–60.
- Kurita, A. 1975. *Tsūyaku ni Naru niwa*. (Hogyan legyünk tolmácsok?) Tokyo: Perikansha.
- Leech, G. N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Mizuno, M. 2005. Contents and philosophy of codes of ethics in conference, community, legal and health care interpreting. *Tsūyaku Hon'yaku Kenkyū* No. 5. 157–172.
- Nida, E. A., Taber, C. R., Brannen, N. S. 1973. *Hon'yaku – Riron to Jissen*. Tokyo: Kenkyusha. (Fordítás: 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill)
- Nord, Ch. 1997. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Nord, Ch. 2007. Function plus Loyalty: Ethics in Professional Translation. *Génesis. Revista Científica do ISAG* No. 6. 7–17
- Polcz, K. 2012. Konvencionálisan indirekt beszédaktusok. Nem publikált PhD-disszertáció. ELTE.
- Pym, A. 1995. Schleiermacher and the Problems of Blendings. *Translation and Literature* Vol. 4. No. 1. 5–30.
- Székács, A. 2003. A japán nyelv és kommunikáció átalakulása az ezredfordulón. In: Hernádi, A., Székács, 2003. *A japán gazdaság, társadalom és kommunikáció átalakulása az ezredfordulón*. Budapest: Budapest Gazdasági Főiskola. 75–181.
- Thomas, J. 1983. Cross-Cultural Pragmatic Failure. *Applied Linguistics* Vol. 4. No. 2. 91–112.
- Torikai, K. 2001. Dai 22-ki Kokugo Shingikai tōshin ni miru tsūyaku oyobi tsūyaku kyoiku (Interpreting and Interpreter Education as seen in the Official Report of the 22nd National Language Council). *Tsūyaku Hon'yaku Kenkyū* No. 1. 126–135.
- Torikai, K. 2008. *Tsūyakusha to Sengo Nichibei Gaikō (Tolmácsok és a háború utáni japán-amerikai diplomáciai kapcsolatok)*. Tokyo: Misuzu. In: Venuti, L. (ed.) 1995. *The Translation Studies Reader*. New York and London: Routledge
- Toury, G. 1995. The Nature and Role of Norms in Translation. 198–211.
- Trompenaars, F. 1996. *Riding the Waves of Culture*. London: Nicholas Brealey Publishing.
- Unno, M. 2002. *Ibunka Bijinesu Handobukku* (Interkulturális üzleti kézikönyv). Tokyo: Gakubunsha

- Usami, M. 2002. Poraitonesu giron no tenkai 10. – Disukōsu poraitonesu riron kōsō 4. kenkyū no tenbō (Az udvariasságelmélet fejlődése 10. – Diskurzus udvariasságelmélet 4. –). *Gengo* Vol. 31. No.11. 98–103.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.

Az értekezés témájával kapcsolatos publikációk

- Sato, N. 2007. Politikailag korrekt nyelvhasználat az európai japán nyelvoktatásban és a távol-keleti térségi kutatásokban. Károli Gáspár Református Egyetem. Budapest. In: Dr. Farkas I., Molnár P. (eds.) *Japanisztika. Konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2005 – 2006*. 149–160. (Társszerző: Székács, A.)
- Sato, N. 2008. Fons Trompenaars: Riding the Whirlwind. Connecting People and Organization in a Culture of Innovation. *Fordítástudomány* X. évf. 2. sz. 107–111.
- Sato, N. 2008. Milyen munkaerőt igényelnek a hazánkban működő távol-keleti cégek? Új utak a távol-keleti régió menedzsmentjében és kultúrájában otthonos emberi erőforrás képzése terén. In: *Reformok útján. Tudományos Évkönyv*. Budapesti Gazdasági Főiskola. 116–125. (Társszerző: Székács, A.)
- Sato, N. 2009. A tolmács és a tolmácsolás terminusok értelmezése a japán és az európai kultúrában. *Magyar Terminológia* 2. kötet. 2. sz. 237–254.
- Sato, N. 2009. A terminológia tisztázásának fontossága a magyar–japán tolmácsolásban. In: *Proceedings of Symposium of the Japanese Language Education in Hungary*. Budapest: Magyarországi Japánnyelv-oktatók Társasága és a Japán Alapítvány Budapest. 37–45.
- Sato, N. 2009. Fordítási kérdések a japán és a magyar nyelvben – Murakami Haruki *Kafka a tengerparton* című könyvének fordítása alapján – In: Majoros, P., Zimler, T. (eds): *Proceedings of Budapest Business School*, Budapest. 382–398.
- Sato, N. 2009. Nyelv és gender Japánban. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. In: *A tudomány nyelve – A nyelv tudománya*. 417–427. (Társzerzők: Hidasi J. és Székács, A.)
- Sato, N. 2010. Hangarigo no gengoshiyo ni okeru gender bias to political correctness [Gender és politikai korrektség a magyar nyelvhasználatban]. In: Endo O., Kobayashi, M., Sakurai, T. (eds.) *Sekai wo Tsunagu Kotoba* [A nyelv, ami összeköti a világot.]. Tokyo: Sangensha. 237–254. (Társszerzők: Hidasi, J. és Székács, A.)

Az értekezés témájával kapcsolatos konferencia-előadások

- Sato, N. 2005. Politikailag korrekt nyelvhasználat az európai japán nyelvoktatásban és a távol-keleti térségi kutatásokban. Elhangzott: Japanisztika konferencia. Budapest. Károli Gáspár Református Egyetem. 2005. április 29. (Társszerző: Székács, A.)
- Sato, N. 2007. Milyen munkaerőt igényelnek a hazánkban működő távol-keleti cégek? Új utak a távol-keleti régió menedzsmentjében és kultúrájában otthonos emberi erőforrás képzése terén. Elhangzott: Budapest. Budapesti Gazdasági Főiskola. 2007. november 09. (Társszerző: Székács, A.)
- Sato, N. 2008. Nihongo-gaikokugo kan no tsūyaku ni kansuru senmon yōgo terminology no jūyōsei. [A terminológia tisztázásának fontossága a japán és idegen nyelv közötti tolmácsolásban]. Elhangzott: Budapest. A Japán Alapítvány Budapesti Japán Kulturális Központ. 2008. szeptember 13.
- Sato, N. 2008. Fordítási kérdések a japán és a magyar nyelvben – Murakami Haruki *Kafka a tengerparton* című könyvének fordítása alapján – Elhangzott: Budapest. Budapesti Gazdasági Főiskola. 2008. november 07.
- Sato, N. 2009. Nyelv és gender Japánban. Elhangzott: *A tudomány nyelve – A nyelv tudománya*. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Eger. Eszterházy Károly Főiskola. 2009. április 17. (Társzerzők: Hidasi J. és Székács, A.)
- Sato, N. 2011. Milyen nyelven beszélgethetett Genji egy koreai bölcs jóssal? – A tolmácsolás kezdetei Japánban –. Elhangzott: VI. Japanisztika konferencia. Budapest. Károli Gáspár Református Egyetem. 2011. április 27.
- Sato, N. 2014. Tulajdonképpen kinek az oldalán állok? – A japán-magyar tolmács lojalitása –. Elhangzott: VIII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Budapest. MTA Nyelvtudományi Intézet. 2014. február 07.